

קדושה וטומאה, עבדות וחירות

בפרשתנו נושאים שונים, המתמקדים סביב ציר מרכזי אחד, הטומאה, אחד המושגים החשובים בהשקפה ובהלכה המקראיות. דיני טומאה יוצרים מערכת בעלת משמעות פסיכולוגית וסמלית, כשבמרכזה העימות בין החיים והמוות. בעקבות רעיונות של ר' שמשון רפאל הירש והרי"ד סולובייצ'יק אומר, שלפנינו ניגוד פילוסופי אותו נוכל לבטא בעזרת שני מונחים ארמיים השגורים בספרות התלמודית: ה'גברא', האדם, הסובייקט וה'חפצא' – החפץ, האובייקט. כך למשל, בחיים, מאפשר הגוף את הפעילות בעולם, פעילות העושה את האדם ל'גברא'. המוות הופך את הגוף לחפצא, ומתוך כך למקור הטומאה. התורה מבטאת כאן מחאה נגד המוות שהוא "הכישלון" האדיר של הקוסמוס. הקשר זה, מהווה המקדש, מעין סימולציה של גן-העדן, עולם שכולו טוב. ההלכה המקראית סילקה ממנו את המוות, על כל הופעותיו. המוות שולט בטבע. הקדושה של המקדש מסמלת את הניצחון על המוות וממילא על הטבע. כדברי ישעיהו הנביא בפרק קטן ומופלא (כה, ח): "בַּלְע הַמָּוֹת לְנֶצַח וּמָחָה אֶ-דְּנֵי א-לֵהִים דְּמָעָה מְעַל כָּל פְּנִים".

פסוק זה מבטא את חזון הגאולה, הניצחון על המוות השולט בטבע, אך מסיים עם חזון הגאולה ההיסטורית: "וַיִּחַרְפֵּת עֲמוֹ יִסִּיר מְעַל כָּל הָאָרֶץ, כִּי ה' דָּבָר". תחיית העצמות היבשות והתגשמות התקווה תסלק את החרפה. על פי המלבי"ם במאה הי"ט, זאת החרפה שעמי כָּל הָאָרֶץ "מחרפים את עם ה' לאמר... אבדה תקותכם". זאת חרפת השעבוד ההופך את האדם מ'גברא' לחפצא. החרות הוא שחרור ה'גברא' שבאדם, תנאי ותשתית להסרת החרפה ולהחזרת הכבוד האנושי.

השעבוד

כשהאדם כובש את ראש ההר הוא 'גברא', כשהוא נופל הוא 'חפצא'. מטפורה יפה יותר למעמד זה, מצויה לעיני, באפשרות לשחות, ובייחוד לשחות נגד הזרם כדי לא להיגרר למפל המאיים עלינו. חרות, היא האפשרות לא להיות חפץ, אובייקט, הנשטף על ידי זרמי הכוחות הלא-אנושיים של הטבע, או על ידי הזרמים הבלתי-אנושיים שבהיסטוריה. בפרק בישעיהו בו אנו מעיינים מדבר הנביא על "רוח עֲרִיצִים כְּזָרָם קִיר". "רוח עֲרִיצִים", זאת היא רשעות בני האדם המאיימת עלינו "כְּזָרָם קִיר", כמפל מים מסוכן. 'גברא' הוא האדם היכול לעמוד נגד איומים אלה.

בעולם שולטת הטומאה ההופכת אדם לחפצא בשעבוד מלכויות, או בידי העריצות החברתית. החברה עלולה להפוך את הסובייקט לאובייקט, לחפץ של שימוש. לדעתי, השפה משתפת פעולה עם מעשים אלה, בביטוי "כוח אדם". כנגד הסכנה שבטומאה זאת, נלחמת הקדושה, שמדברת על האדם כבעל צלם א-להים. מיוצגת כאן הדרישה המוסרית, שלא לעשות את הזולת לאמצעי, כל פנים לא לאמצעי בלבד. תמיד חייבים אנו לראות את האדם כתכלית כשלעצמה. זוהי

משמעות המאבק בעד החרות. השעבוד הוא דה-הומניזציה, דהיינו הפיכת "ההומני" - ה'גברא' ל'חפצא'. השעבוד הפך גברים שחורים או נשים לבנות, לחפצים. השיא שייך כמובן לנאציזם, בבתי החרושת למוות, ובהפיכת האדם לסבון, המטפורה השטנית ביותר של הדה-הומניזציה, ביטול האנושי.

בעימות עם הטומאה מצויה הקדושה. יש ב'קדושה' משמעויות שונות. כפי שלמדתי ממורי פרופ' שושני ז"ל, כדי להבין מושג זה, עלינו להבין את ההבחנה ההלכתית בין תשמישי מצווה לתשמישי קדושה. אנו מקפידים לבחור אתרוג מהודר לסוכות. האתרוג הוא תשמיש מצווה, אנו מברכים עליו. אולם לאחר החג אנו יכולים להפוך אותו לריבה. לא כך, תשמישי קדושה, ספרי תורה ישנים למשל. אין למחזר אותם. המצווה היא כלי, אינסטרומנט למטרה דתית חשובה, ה'קדושה' מייצגת את העובדה שיש דברים שאינם אמצעי. אנו מכבדים את קדושת האדם בטקס הקבורה. ולהבדיל אנו הופכים את חוזה הנישואים ל'קידושין'. הטומאה הופכת את הכל לכלי למניפולציה. הקדושה שומרת על הדברים החייבים להיות תכלית.

העצמאות והחרות

בשנים שאינן מעוברות, פרשות תזריע-מצורע סמוכות ליום הזיכרון לחללי צה"ל ויום העצמאות. ימים אלה הם סמל המאבק הציוני לחרות לאומית. גאולת העם מ'גברא' ל'חפצא'. מקובל לראות בציונות את חזרתו של העם היהודי להיסטוריה. לדעתי, יש באמירה זאת אמת חלקית בלבד. הציונות פירושה מאבק נגד ההיסטוריה.

ההיסטוריון יעקב טלמון העיר פעם, שהעמים התנסו בסוגים שונים של מאבק לאומי. רבים חייבים היו להילחם נגד שלטון קולוניאלי. איטליה וגרמניה, היו חייבים להאבק כדי להתאחד, בעוד שאחרים – נלחמו כדי להינתק מ"שותפיהם". יש שהיו חייבים להיאבק כדי לרכוש מחדש את תרבותם, ואף, לחזור ללשונם המקורית, הצ'כים למשל. יש שהיו חייבים לנדוד כדי לחזור למכורותם, כמיסדי ליבריה, ויש כאלה שהיו מוכרחים אף לנסח מעין חוק השבות, כגרמניה, יוון, פולין, צ'כיה וארמניה, אחרי מלחמת העולם השנייה. כל עם נלחם מלחמה אחת. הציונות הייתה חייבת להלחם בכל המלחמות גם יחד, ולנצח בכולם.

על יום העצמאות מעיבה העובדה שעדיין אנו במלחמת דמים עם שכנינו הקרובים. הזכרתי את דימוי השחייה כמאפיין את ה'גברא'. גם ישעיהו באותו פרק מופלא (כה, י-יא) מדבר על השחייה ו"כאילו" רומז עלינו היום, ועל השכן אתו נמצאים אנו במלחמה, נכנה אותו בעקבות הנביא - מואב. מואב מכריז על עצמו כשוחה הנלחם לשחרור לאומי, "וּפְרָשׁ נָדְיוּ בְּקִרְבּוֹ בְּאֶשׁר בְּפִרְשׁ הַשְּׂחָה לְשָׁחוֹת", אך הוא שוחה "בְּמִי מִדְּמֵנָה" ממנה לא הצליח לצאת. זאת השחייה של מי שלא רצה לקבל מדינה שהיה מוכן "אוּיבו" לתת לו. עבור מואב, רק מה שמקבלים במלחמה מעניק כבוד. ה'גברא' וכוחו לכאורה, הפך ל'חפצא' בְּמִי הַמְּדַמְנָה של הכבוד והגאווה הלאומיים. והנביא מנבא על מואב: "וְהַשְּׂפִיל גְּאֻתוֹ" אווילית זאת, "עַם אֲרָבוֹת נְדְיוּ", עם ידיו האורבות לדם והמלאות מרמה.

ביום עצמאות זה מלחמתנו טרם תמה. אנו נלחמים מלחמת דמים, אך בנוסף לכך מלחמה רוחנית על זכות לזהותנו הלאומית, והכרת העולם בה. לדה-הומניזציה של היחיד, יש מקבילה פוליטית, הדה-לגיטימיזציה של מדינת ישראל, ההכרזה שהציונות היא גזענות. עד היום לא הכיר הצלב האדום הבינלאומי, בסמל המגן-דוד- אדום. אף הנלחמים להכרה בלאומיות הפלשתינאית מעיזים לכפור בלאומיות היהודית. אינני רוצה להתווכח עם דברי ההבל של "חכמים" אלה. איך אמר פעם חיים ווייצמן, כשהם טיפסו עדיין על העצים, אנו, ("בני הקופים והחזירים") כבר היינו חולים בסכרת". המלחמה לא תמה, היא מתמשכת לעיני עולם שפניו מכוסים במסכה של צביעות, צביעות המשפט הבינלאומי, לוט המכסה על האינטרסים ועל תאוות הפטרו-דולרים. על כך הוסיף הנביא (כה, ז): "וּבְלַע... פְּנֵי הַלּוֹט הַלּוֹט עַל כָּל הָעַמִּים וְהַמְּסָכָה הַנְּסוּכָה עַל כָּל הַגּוֹיִם".

אנו חוגגים ביום העצמאות את ניצחון המאבק נגד חוקי הגיונגל של ההיסטוריה. זוהי תחיית המתים של עצמות ה'חפצא' ההופכות שוב ל'גברא'. יום העצמאות מתקשר במחשבותיי בדמותו של הרבי מסדיגורא ז"ל. הוא היה יוצא ביום זה השכם בבוקר ומטאטא ברחובות תל-אביב. הרבי גר בווינה, כשאוסטריה נספחה לגרמניה. הנאצים התעללו בו, והכריחו אותו, עם מכובדים אחרים, לטאטא את רחובות העיר. הוא הבטיח לעצמו אז, שבעזרת השם, הוא יטאטא את רחובות העיר במדינה יהודית עצמאית. הוא זכה לקיים את הבטחתו. מקווה אני שכדברי הנביא ישבית הקב"ה חיה רעה מן הארץ, החיה השוחה במי המדמנה. או אז, נכתת כולנו את הרובים למטאטאים, ולא נזדקק יותר למעשי גבורה עילאיים. או אז נוכל לבטא בצורה בנלית את אהבתנו לעמנו ולארצנו, ונטאטא גם אנו את הרחובות. כן יהי רצון.